

לעילוי נשמת

הר"ר יוסף וולף ז"ל ב"ר ברוך מנדל הי"ד ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם
האשה החשובה
רודפת צדקה וחסד
שרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר שאיר דל
ת.נ.צ.ב.ה.

יו"ל ט"י ביהמ"ד לחינדי שיעור "דף היומי" בראשות הגרונ"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן בוכה ומוטי זיטו

גליון מס' 399

תענית ו'- י"ב

בס"ד, כ"ד טבת תשס"ז

השבוע בגליון

- ♦ אימתי הוא "שישים יום לתקופה"?
- ♦ תעניות גשמים בימינו
- ♦ האיסור להתענות בשבת
- ♦ "כבוד שבת עדיף מאלף תעניות"

- ♦ בנתינת צדקה מותר לנסות את הקב"ה?!
- ♦ "אין ראוי לעבוד את ה' על דרך ספק"
- ♦ במה נתייחדה מצוות הצדקה, שמתר לנסות בה את הקב"ה?

דף ט"א עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר - ובחנוני נא

בנתינת צדקה מותר לנסות את הקב"ה?!

גמרתנו מביאה משא ומתן מרתק בין רבי יוחנן, לבין אחיינו הקטן, בנו של ריש לקיש. האחין שאל: האמנם פירושו של הפסוק "עשר תעשר" הוא "עשר בשביל שתתעשר"? השיב דודו: אדרבה, לך ונסה זאת. האחין התפלא, וכי מותר לנסות את הקב"ה? הן פסוק מפורש הוא בתורה "לא תנסו את ה'!" השיבו רבי יוחנן, כך אמר רבי הושעיא: בכל מצוות התורה אכן אסור לנסות את הקב"ה, לבד ממצוות מעשר, עליה נאמר במלאכי "הביאו את כל המעשר... ובחנוני נא בזאת". מובטח לאדם כי יתעשר בזכות המעשר ורשאי הוא לנסות את הקב"ה בכך.

נמצא, כי בכל המצוות האחרות אסור לנסות את הקב"ה אם על ידי קיום המצווה יזכה למילוי רצונותיו, וכגון, אדם המחליט להדר במצווה מסויימת או להקפיד ביתר שאת על אחד מראשורי התורה, כדי שעל ידי זה יזכה בממון - עובר על איסור גמור, שלדעת ראשונים רבים הוא איסור מן התורה! (עיין סמ"ג ל"ד, יראים סימן שס"א, חינוך מצווה תכ"ד, רמב"ן דברים ו"ט ועוד).

"אין ראוי לעבוד את ה' על דרך ספק": בטעם האיסור כתב ה"חידושי" (שם): "מפני ששכר המצוות אינם בעולם הזה וכפי שדרשו חז"ל "היום - לעשות ולמחר כלומר לעולם הבא - לקבל שכרם". הרמב"ן (שם) כותב, כי "אין ראוי לעבוד את ה' על דרך ספק או שאלת מופת ונסיון, כי אין רצון ה' לעשות ניסים לכל אדם ובכל עת... ואולי ימצא בעבודתו ולכתו בדרכי התורה צער ואסון, וראוי שיקבל הכל כמשפט צדק...".

שונים הם פני הדברים לגבי מעשר, כפי שחידש רבי יוחנן בשם רבי הושעיא. שלשה דברים עלינו לברר. א. במה בדיוק מותר לנסות את ה' ב. לאיזה מעשר התכוון רבי יוחנן; האם כוונתו למעשר תבואה, או שמא מעשר כספים, ואולי כוונתו לכל נתינת צדקה. ג. מה טעם הנתייחדה מצווה זו מכל המצוות שמותר לנסות בה את ה'.

נסיון בעושר בלבד: ובכן, לגבי הנושא הראשון, באיזה אופן מותר לנסות את ה', כתב בעל "משנת חכמים" (הובא ב"פתחי תשובה" יו"ד סי' רמ"ז ס"ק א'), כי מותר לנסות אך ורק בעושר, כלומר, יתן מעשר ויבדוק אם הקב"ה מעניק לו עושר בגין כך, אך אינו רשאי לנסותו לטובות אחרות, כגון, רפואה וכדומה.

בדבר השאלה לאיזה מעשר התכוון רבי יוחנן, רבו הדעות.

ה"טור" (יו"ד סי' רמ"ז) כותב: "הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו, אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד... ואמרו חכמים: בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה, כדכתיב: ובחנוני נא בזאת". ברם, ה"בית יוסף" אינו סבור כך; לדעתו דווקא בנתינת מעשר כספים נאמר הדבר, אך לא בצדקה רגילה [ראוי לציין, כי השל"ה, מסכת מגילה עניין הצדקה, ביאר בדעת הטור כי כוונתו למעשר כספים בלבד].

דעה שלישית מובאת ביעב"ץ (שו"ת ח"א סימן ג' והובא ב"פתחי תשובה" שם אות ב.). לדעתו, מעשר כספים כמוהו כצדקה, ואין לנסות בהם את ה', כי אם במעשר תבואה. שיטה מחודשת נוספת מובאת בחידושי הגאונים (ב"עין יעקב" בסוגייתנו); כל שהותר לנסות

דבר האויר

גחלים

משל מרתק ומאלף שיגר אלינו לומד הדף היומי, הר"ר מנחם פישמן הי"ו מחיפה, העוסק לפרנסתו כסוכן ביטוח.

★ ★ ★

גופת ציפור קפואה היתה מוטלת בשולי הדרך, מכונסת בתוך עצמה, מקובעת בתנוחה האחרונה שאימצה לעצמה בנשימותיה האחרונות, בניסיון שלא צלח להגן על עצמה מפני הקור העז.

הוא חלף על פניה, כיוון את שרירי אפו כביכול הוא מקשיח נגד הקור, והמשיך לצעוד במשעול הצר.

★ ★ ★

עיירה קטנה, שאפילו לא זכתה להיות בפרבריו של כך גדול. אי שם, אפילו לא באמצע הדרך, שכנו עשרות משפחות יהודיות במקבץ אקראי של בניינים נטולי צורה וזהות. אבותיהם סיפרו להם כי באחד הפוגרומים שנערכו בפולין, קמה קבוצת יהודים והחליטה לעזוב ולנדוד הרחק ממקום יישוב, מעשה לוט שברח לצוער, ומאז הם שם.

במשך היום היו עוסקים כל אחד במלאכתו, מי מהם היה נודד למרחקים למכור את מרכולתם, ולקראת ערב היו הכל מתכנסים לשיעור תורה בבית הכנסת, מסירים את הערדליים במבוא, שופתים לעצמם כוס חמין מהביל ומצטרפים אל החבורה.

לילה. אופק חשוף. ירח קפוא. דממה. כוכבים מרצדים מכל עבר. שריקות הרוח העושה במרחבים כרצונה. אח בוערת. נרות מרצדים. כוסות תה. שיעור גמרא. מעין עולם הבא.

העומד בראשם היה דמות של ממש. לא פעם שחו בינם לבין עצמם, כי גם אם היה מתגורר

עילוי נשמת

הר"ר אהרון מזוז ז"ל
ב"ר יוסף וקמונה ז"ל
נלב"ע כ"ח טבת
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידו הר"ר מאיר מזוז
והוגתו מרת נחמה שיחיו - בני ברק

עילוי נשמת

מרת אדלה (איידל) האוזר ע"ה
ב"ר יונה פאטשוק ז"ל
נלב"ע כ"ו טבת תשס"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י בנה ידידו
ר' שלמה האוזר שיחיה

עילוי נשמת

מרת יידל עליזה מי-זהב ע"ה
בת הר"ר מאיר ז"ל
נלב"ע כ"ז טבת תשנ"ז
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י בניה ידידו
הר"ר מנחם, גבריאל ואוריאל
מי-זהב ומשפחותיהם שיחיו

נר ה'

נשמת אדם

לעילוי נשמת

הר"ר יהושע ע"ה ב"ר דוד ז"ל
נלב"ע כ"ג טבת תשס"ו ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

את ה' הוא רק למי שמפריש "חומש". לדעתו הפרשת מעשר כספים היא מצווה מן התורה ואין כל היתר לנסות בה את הקב"ה. זהו שאומר הפסוק "עשר תעשר", לאמר, המפריש שתי מעשרות, רשאי לנסות את הקב"ה. להלכה הביא הרמ"א (שם סעיף ד') את שתי הדעות, דעת הטור ודעת ה"בית יוסף", ומדברי ראשונים אחדים מוכח כדעת ה"בית יוסף" כי ההיתר הוא במעשר כספים בלבד ולא בכל צדקה (ענין "פירות תאנה" בסוגייתנו, וראה ב"אהבת חסד" פרק י"ח).

במה נתייחדה מצוות הצדקה, שמוותר לנסות בה את הקב"ה?

ה"חינוך" אשר נוקט כי טעם האיסור לנסות את ה' בכל המצוות הוא מפני ש"שכר המצוות אינם בעולם הזה" מסביר, כי שונה היא מצווה זו משום "שהודיענו הקל ברוך הוא, כי בפרנסנו משרתי ביתו במעשר, נמצא התועלת והברכה בממוננו...". פשוט לשונו של ה"חינוך" מורה, כי כוונתו לנתינת מעשר תבואה ללוויים, משרתי ה', שעבדו בבית המקדש. אך ה"חפץ חיים" זצ"ל ("אהבת חסד" שם) מבהיר, כי אחר שעומדים על כוונת דבריו של החינוך, עולה מסקנה אחרת. ודאי אין כוונתו כי בזכות קיום מצוות מעשר תבואה יזכה לעושר, אלא בזכות שמחזיק את ידי הכהנים והלוויים ועל ידי כך יכולים הם להתחזק בתורת ה' - תבוא עליו הברכה.

משכך, מסיק ה"חפץ חיים", כי הוא הדין לענין מעשר כספים, "שעיקרו נתקן תחילה להחזיק ידי עמלי התורה... גם בזה מותר לנסות השם יתברך". [מדבריו עולה בבירור, כי אם נותן המעשר לעמלי התורה, רשאי לנסות את ה', אך לגבי נתינת מעשר לצדקה או מצוות אחרות, צריך עיון]. הרדב"ן? (ש"ת ח"ג סימן תמ"א) כותב דבר נפלא: "וטעמא דמלתא משום תקנת עניים. ואם הנסיון שהוא אסור מן התורה, היתרו הכתוב מפני תקנת עניים". כלומר, הקב"ה דאג לעניים ולפיכך היתר לנסותו במצוות הצדקה כדי לעודד את קיומה!

דף יא עד ששים בתקופה

אימתי הוא "שישים יום לתקופה"?

בגמרתנו מבואר, כי בני בבל וסביבותיה מתחילים לשאול על הגשמים, "ותן טל ומטר לברכה", שישים יום אחר ה"תקופה".

"שנת השמש" היא תקופת הזמן בה כדור הארץ משלים סיבוב סביב השמש = 365 ושש שעות [לפי שיטת שמואל], וארבע תקופות השנה הן: תקופת ניסן, תקופת תשרי, תקופת טבת ותקופת תמוז - כל אחת מהן רבע שנה.

תקופת תשרי היא זמן המעבר מקיץ לחורף. בתקופת טבת נמצא החורף בעיצומו. תקופת ניסן היא זמן המעבר מחורף לקיץ ובתקופת תמוז נמצא הקיץ בעיצומו. ארכה של כל תקופה הוא תשעים ואחד ימים ושבע וחצי שעות. שאלת הגשמים מתחילה, איפוא, שישים יום לאחר התחלת תקופת תשרי.

מדוע לא נקבו חז"ל בתאריך עברי, כשם שאמרו כי בני ארץ ישראל מתחילים לשאול בז' בחשוון? מפני שאין תאריך עברי קבוע לשישים יום אחר התקופה! במסכת ראש השנה התוודענו לכך, כי הלוח היהודי מורכב מחודשי הלבנה תוך התאמה לשנת השמש. כלומר, את החודשים אנו קובעים לפי חודשי הלבנה, עם כל תחילת סיבוב של הירח אנו קובעים חודש חדש, אך מאחר שאין התאמה מדוייקת בין שנת השמש לבין סיבובי הירח, אנו מוסיפים מידי פעם חודש אדר מעובר, כדי להתאים ביניהם [שנת שמש מכילה יותר משנים עשר סיבובים של הירח סביב כדור הארץ].

מאחר ששאלת הגשמים מותנית בתקופה הנדרשת לגשמים, וזו נקבעת על פי מצב כדור הארץ אל מול השמש, אמרו חז"ל, כי שישים יום אחר תחילת תקופת תשרי מתחילים בבבל וסביבותיה לבקש על הגשמים.

הלוח הלועזי בנוי לפי שנת החמה בלבד ובו ניתן לנקוב בתאריך שעל בני הגולה להתחיל לבקש גשמים. בכל השנים בני חז"ל מתחילים לשאול על הגשמים ב-5 בדצמבר, ואחת לארבע שנים, עת חודש פברואר הוא בן עשרים ותשעה ימים - ב-6 בדצמבר.

אף הראשונים נקבו בתאריך על פי הלוח הלועזי, אך מפתיע לגלות כי הם נקבו בתאריך אחר. ה"אבודרהם" (סדר תפילות של חול) כותב: "ויום שישים יבוא בכ"ב בנובמבר... ואם היה פבריר מכ"ט יום, תהיה השאלה מכ"ג בנובמבר!" תאריכים אלה נקובים בספרים נוספים, ופשר התעלומה נעוץ בכך שהלוח הלועזי עבר שינויים מפליגים.

בתחילה, כשסודר הלוח הלועזי על ידי יוליוס קיסר נקבע, כי חודשיו יהיו בני 30 ו-31 יום לסירוגין, למעט חודש פברואר שיהיה בן 28 יום ובכל שנה רביעית בן 29 יום, כדי להשלים פערים הנובעים מכך ששנת השמש אינה מספר ימים עגול [דווקא חודש זה נקבע כך, כי בעבר הוא היה החודש האחרון בשנה, וכידוע שספטמבר, אוקטובר, נובמבר, דצמבר פירושים - שביעי, שמיני, תשיעי, עשירי. ינואר היה החודש האחד עשר ופברואר החודש השנים עשר].

מאות שנים אחר כך התברר, כי אורך השנה אינו מתאים למסלול החמה, ובכל שנה מצטבר פיגור של דקות אחדות. ב"יח בתשרי שנת ה'שמ"ג [4 לאוקטובר 1582 למניינם] כינס האפיפיור גריגוריאוס וועדת מלומדים שקבעה, כי יש 'להקפיץ' את התאריך בעשרה ימים קדימה, כדי להשלים פיגור זהה שהצטבר במהלך השנים, כמו כן שונו כללי הלוח ונקבעו כללים חדשים, מתי חודש פברואר יהיה בן 28 יום ומתי בן 29 יום. לוח מתוקן זה כונה "הלוח הגריגוריאני", על שם מתקנו, והוא נפוץ כמעט בכל העולם והחליף את "הלוח היוליאני" הקודם לו.

באותה שנה דולגו, איפוא, 10 ימים. הראשונים שכתבו בספריהם כי יום התקופה הוא ב-22 בנובמבר, כתבו זאת לפני השינוי שערך גריגוריאוס. חשוב לציין כי באומרנו שזמן השאלה ב-5 בדצמבר, הכוונה ליום בו חל תאריך זה.

בעיר הגדולה, היו מכירים בו. במשך כל היום שוהה היה בגפו בבית הכנסת, הוגה ושוהה בספרים שהתקבצו בו במהלך הדורות, ועם כינוס בני העיריה בלילה, היה לומד עמם גמרא בצוותא.

יתור משאהבוהו על שאמר להם, אהבוהו על שלא אמר להם. דרך מיוחדת במינה סיגל לעצמו להבהיר את רצונו בלא לומר מילה. אף לא מילה אחת. שמא בדירותו הארוכה בבית הכנסת היא שגרמה לכך; אולי אופיו הרגוע של המקום העניק לו השראה להתנהלותו האצילית; מי יודע.

אותו לילה התכנסו חברי השיעור בבית הכנסת, למעט אחד מהם. לא היה זה דבר של מה בכך. הכל הכירו את הכל. דבר לא נעדר. לו היה חולה, כבר היו סועדים אותו ומרפדים את מצעיו בנוצות אווז ונאדות מים רותחים מהולים דבש. הרב לא אמר מאומה. "יאומרת הגמרא..."

החורף העמיק את אחיזתו, משל גמר אומר להשתלט לנצח על פיסת הארץ הקפואה ולא להניח לקץ לשלוט בה בהגיע זמנו. הוא המשיך להעדר מן השיעור.

מקץ שבוע, עם תום השיעור התפזרו האנשים לבתיהם והרב החל לפסוע לעבר ביתו של הנעדר. לא קשה היה להבין אותו. הקור הנורא שהיה עליו לחוות מביתו המרוחק בדרכו אל בית הכנסת, ודאי הניס את מחשבותיו הטובות, הרהר לעצמו הרב בדונו אותו לכף זכות.

ניקשה אחת הקפיצה את בעל הבית ממקומו. הוא נחפו אל הדלת ונדהם לראות את הרב עומד בפתחו. בשתי זרועות הכניסו פנימה, הושיבו ליד האח, התיישב מולו על ערימת כריות תפוחות, הגיש לפניו כוס יי"ש, סגר בטפיחה את הגמרא שהיתה פתוחה לפניו, ונשק לה בחום משקפיק אם הרב הבחין כי עד לה למד גמרא ולא ביטל לחילה את קביעותו.

הרב לא הגיב. נאמן לשיטתו הייחודית, ישב הרב ושתק.

אש עליזה בערה באח. הוא הביט ברב שהביט באח בהתעניינות ויישבו שניהם וביטו באח בשתיקה. הלהבות כרכרו סביב העצים ומלבדם לא נע ולא זע דבר בחדר.

לפתע קם הרב, נטל בידו את מחתת הגחלים והחל להפך בזהירות בגחל סמוק ולוהט. אז בו בקצהו, הגביהו מערימת הגחלים והתרחק עמו מן התנור. הגחל האדים ממאמץ להותיר את בעירתו במלוא עוזה, אך סלילי עשן דקיקים שבקעו מבין הריציו העידו על סופו הקרב. המאבק בין הקור לחום לא נמשך זמן רב. כעבור דקות אחדות היה הגחל נטול חיים, שחור כאבל.

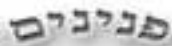
איש מהם לא אמר מילה.

הרב התקדם באיטיות לעבר האח, קירב בזהירות את הגחל המת אל הערימה, וראה זה פלא, ניצוץ החיים התעורר בקרבו, אדמומיות נעורים פרחה על לחיו ועד מהרה שב לזרוח בחברת אחיו, מזין אותם בחומו ובאשו ויוזון מחומם ומאישים.

הרב הניח את מחתת הגחלים במקומה, פנה לעבר הדלת נפרד לשלום ויצא.

למחרת הסיתוף בעל הגחלים על הספסל עם רעיו חברי השיעור, נהנה מחום חברתם וההנה אותם בהשתתפותו.

.....
המעוניין לזכות את הדיקים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדרך היומית, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ד.ת. 3446 בני ברק. פקס: 93-67-570-03
mendelson@meorot.co.il
.....
ברכת התורה העורך

האומות מחליפים את התאריך בחצות הלילה, אולם עוד קודם לכן, בתפילת ערבית, כבר שואלים "ותן טל ומטר".

מעניין לציין, כי להזת הלוח הנוצרי יש משמעות לגבי המנהג שנהגו בקהילות שונות שלא ללמוד בליל החג הנוצרי המכונה חג המולד. מכיוון שברוב מדינות העולם הוזז התאריך, הוזז בהן גם החג. אכן היו קהילות שנהגו מנהג זה בליל החג כנהוג כיום והיו שהקפידו גם בלילה בו חל החג למניין הישן, מאחר שהיו כנסיות שהתמידו בו עדיין (ראה על כל הענין ב"לוח דבר בעיתו").

דף יב/ב עברו אלו ולא נענו

תעניות גשמים בימינו

במסכת תענית אנו לומדים על סדר התעניות שיש לערוך בתקופת עצירת גשמים. תחילה מתענים יחידים, אחר כך מתענים הציבור תענית רגילה - מבוקר עד ליל. אם לא נענו - מתענים הציבור תענית גמורה מעת לעת, כביום כיפור ותשעה באב, ואף נוהגים בהם כל חמשת העינויים, רחיצה, נעילת הסנדל וכו'. אם אף בכך לא נענו, מוציאים תיבה לרחובה של עיר, ונותנים אפר בראש ארון הקודש. זה דורות רבים שאיש אינו זוכר מתי נקבעו תעניות ציבור כסדר המבואר במסכתנו, בעטייה של עצירת גשמים. מדוע?

התעניות בחו"ל שונות: ובכן, טרם ניגש לנידון זה, עלינו לברר ולהבין את דברי שמואל בסוגייתנו (א/ב): "אין תענית ציבור בבבל". כלומר, מלבד בארץ ישראל, אין גוזרים על הציבור תענית גמורה, הלא היא תענית מעת לעת, וכך פסקו הראשונים וה"שולחן ערוך" (או"ח סימן תקע"ה סעיף י'). מה טעם? הראשונים מבארים, כי רק בארץ ישראל היו דיינים סמוכים, שנסמכו איש מפי איש עד משה רבינו, ובכחם של אלה בלבד לקבוע תענית ציבור מעת לעת. נמצא, שסדר התעניות שבמסכתנו, אינו נוהג בחוץ לארץ במלוא חומרותו, וכל התעניות הם מן הבוקר עד הערב בלבד.

אחר ידיעה זו נתמקד בדברי ה"ברכי יוסף", אשר גם הוא עסק באריכות בנידון בו פתחנו - מדוע בזמנינו אין קובעים תעניות ציבור על עצירת גשמים. את דבריו הוא פותח בעדות מעניינת: "שמענו מזקני ערי הקודש ירושלים וחרבון... שאירע בימיהם עצירת גשמים" ונהגו תעניות ציבור כסדר המבואר במסכתנו. אך הוא מפקפק בדבר: "ולבי מהסס", שהרי בראשונים מבואר, כי רק בית דין סמוכים יכולים לגזור תעניות אלו, והרי בימינו גם בארץ ישראל אין בית דין סמוכים.

"שליחותיהו קעבדינן": לאחר שהוא נושא ונותן ארוכות בדבר הוא כותב, כי יתכן שניתן להסביר את ההבדל בין ארץ ישראל לחוץ לארץ באופן הבא. קיים כלל בשם "שליחותיהו קעבדינן" (את שליחותם אנו עושים). כלומר, במקרים נדירים שהגדרותיהם נקבעו על ידי חז"ל, הדיינים שבכל דור ודור רשאים לפעול כדיינים סמוכים, מפני שהם אינם פועלים מכח עצמם אלא בשליחות הדיינים הסמוכים מן הדורות שעברו.

אחת האפשרויות לשימוש בכלל זה היא, כאשר מתרחש דבר שכיח הגורם לחסרון כיש. עצירת גשמים, שכיחה בארץ ישראל, ובהתרחשותה נגרם חסרון ממון לרבים, כי המחירים מאמירים, ולפיכך יש בסמכות חכמי ארץ ישראל לגזור תענית על הציבור באמצעות הכלל "שליחותיהו קעבדינן".

כל זאת בארץ ישראל, אך בחוץ לארץ יש מקומות שאין בהם עצירת גשמים כלל, ולפיכך קבעו חכמי הדורות כי בחוץ לארץ לא ניתן להשתמש בכלל "שליחותיהו קעבדינן" כדי לקבוע תענית גשמים, לפי שלא אבו לחלק בין מקום למקום בחוץ לארץ.

אין ידוע מתי מתחילה עונת הגשמים: רבינו הגאון רבי יחזקאל לנדא זצ"ל, עסק גם הוא בתעניות גשמים וכותב: "ואף על פי כן אני אומר, גם במדינותינו [הונגריה/צכוסלובקיה - פראג], בעוונותינו הרבים מצוי מאד בהרבה שנים עצירת גשמים... ואף על פי כן מעולם לא שמענו לעשות סדר י"ג תעניות, אלא דרכנו להתרצות בתחנונים ובסליחות ובקשות וגוזרין תענית אחת או שתיים לפי הצורך. אבל תעניות של סדר המשנה מעולם לא שמענו. וטעם הדבר, שאנו סומכים על תשובה... של הרשב"א... שאם ירדו גשמים בפעם הראשונה שצריך לירד גשם, לא נאמר כלל דין המשנה! הוא אומר, רק אם מתחילת עונת הגשמים לא ירד גשם כלל, או-אז אמורים סדרי התעניות שבמסכתנו. מאחר שלא ידעו בדיוק באיזה תאריך מתחילה עונת הגשמים, לא היה בידם לקבוע תעניות כסדר המשנה.

בהתייחסו הלכה למעשה לגבי ארץ ישראל, האם יש להתענות בה תענית גשמים מעת לעת, כותב ה"משנה ברורה" (סימן תקע"ה ס"ק כ"ה), כי "האחרונים מסתפקים בדבר", אך אינו מתייחס לתעניות בארץ ישראל, כשאין גשמים כלל. ולכאורה אין עילה שלא יתענו בארץ ישראל, לכל הפחות כסדר תעניות הציבור של חוץ לארץ.

אולם, ראוי לציין, כי למעשה לא נהגו כן בארץ ישראל, כפי שמביא ה"כף החיים" (שם ס"ק א') כי בספר התקנות והמנהגים של ירושלים כתוב לאמר, כי "בזמן גדול הדור האחרון, מוהר"ם סוזין זצוק"ל, שהיתה בצורת, עלתה הסכמתו שלא לעשות כסדר המשנה" (ועיי"ש שהביא כן גם מושר"ת "נחפה בכסף", ממעשה שהיה בשנת תק"ח).

דף יב/ב יפה תענית לחלום... ואפילו בשבת

האיסור להתענות בשבת

במקומות אחדים בש"ס נידונה התענית בשבת קודש. בסוגייתנו נאמר, כי אדם שחלם חלום רע בליל שבת, רשאי להתענות ביום השבת

רבי משה שמואל שפירא זצ"ל. פנה הגר"ח לרעהו, "הבה ואשמיעך דבר תורה שערכו מאה אלף דולר, בידך לשלם עבורי"; הנהן הגרמ"ש בראשו ושמע את החידוש. "השווה הוא את מחירי".

- "הן".

- "נו, שלשל לידי את הסכום..."

- **אומר** לך דבר חידוש ששווה מאתיים אלף דולר..."

לאחר שסיים, שאל את הגר"ח "השווה הוא את מחירי?"

- "הן".

- **השב** לי, איפוא, עודף... " (ניחוחה של תורה!).

דף ז/ב כי נר מצוה ותורה אור

נס נרו של המהרש"ל

והרמז שבו

בהקדמתו לספרו "ים של שלמה" על מסכת בבא קמא מספר המהרש"ל:

"גם נסיון אחד בא לידי בלילה, על ידי נר מצוה ותורה אור, כאילו הראוני מן השמים ונתנו לי הרמנא ואמוץ כח ממלכותא דרקיע, נפתחו לי שערי אורה לומר: עסוק בתורה! דון ואסור והיתר והורה! הוי גבור בחבורה! כתוב על ספר והבא לה' תשורה!"

החיד"א, בספרו שם הגדולים, מפרש את הסתום: "ונס נעשה לו בלילה אחד, שלא היה לו להדליק כי אם נר קטן לשיעור שעה, והיה לומד ומשנה שמעתא כמה שעות ונרו יאיר משך נהוריה עידן ועידנים, והוא הדבר יטמין ברמז בהקדמת ים של שלמה".

דף ח/ב אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין

מדוע מונה הקב"ה את הדמעות?

ה"חתם סופר" מבאר את דברי הגמרא במסכת שבת (קה/ב) "המוריד דמעות על אדם כשר, הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנוז".

לכאורה מדוע יש צורך למנותן? אלא, שרוצה להביא למצב שהצרות תסתיימנה, וע"כ סופרן, על ידי שתשלוט בהן עין הרע!

דף ט/א ובחנוני נא בזאת - עשר בשביל שתתעשר

צדקה לתלמידי חכמים עניים

הרי בכל המצוות שכן מצוה בהאי עלמא ליכא, ואילו כאן מובטחת העשירות באופן מיידי!

האדמו"ר רבי יואל מסאטמר זצ"ל יישב זאת באומרו, כי כשם שבעבודת הכרם מותר לו לעובד לאכול מן הענבים בשעה ש"מטיל לתוך כליו של בעל הבית" - בוצר ענבים ואוספם לתוך כלי בעל הבית, כך כאשר אדם מסייע לתלמידי חכמים עניים, הרי הוא כמטיל בתוך כליו של בעל הבית... ומן הדין שיקח גם לעצמו...

דף ט/א ובחנוני נא בזאת

דווקא במעשר הותר הנסיון

פעם ישבו כמה מגדולי הדור, נשאלה שאלה לפנייהם - מפני מה דווקא במעשר מותר לנסות את ה'? ענה בעל "סמיכת חכמים" (ראה בספרו דף ט"א): מעשרות יש ליטול מהמנוי והמדוד [כאמור באבות א"טז - שאין לעשר מאומד הדעת], ומניין ומדידה גורמים הם לחוסר ברכה, שהרי אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין (לעיל ח/ב). נמצא שדווקא כאן בולטת ביותר הבטחתו יתברך שתשרה הברכה, נגד מה שראוי היה להיות ולפיכך איש לא יאמר שהברכה במקרה באה...

דף י"א התחילו היחידים מתענין

גונב דעת עצמו

פעם אמר המגיד מקו"ניץ בהתייחס לסגפנים שאינם ברי הכי:

חמור זה היושב בתענית משבת לשבת מזה האומר שהוא יושב בתענית אך בהסתר הוא אוכל ושותה. שהאוכל בסתר הרי הוא גונב דעת הבריות בלבד, ואילו המתענה גם בסתר הרי הוא גונב את דעת עצמו...

ויפה תענית זו לחלומו כ"אש בנעורת", ובמסכת ברכות (לאב"ב) אף נאמר, כי בכחה של תענית בשבת לקרוע גזר דין של שבעים שנה. מכל מקום, המתענה בשבת צריך לצום אחר כך ביום חול כדי לכפר על כך שצם בשבת וכך נפסק להלכה (ישולחן ערוך" או"ח סימן רפ"ח סעיף ד').

הדבר שיש לבררו הוא, כיצד זה מותר להתענות בשבת ולבטל את מצוות עונג שבת? **סכנת נפשות:** יש שפירשו כי אדם שחלם כי נגזרה עליו גזירה ומתיירא מפני סכנת נפשות, הרי הוא כבמצב של פיקוח נפש (אחד הקדמונים מובא בתו"ש שמות טז/א ועיי' גם באשכול ח"ב עמ' 1 בשם רה"ג שאפשר להבין כן במש"כ "מפני שהוא בסכנה"). יש מסבירים, כי אדם שליבו מר עליו מפני חלומו, אין לו עונג באכילה והנאה בשתייה, ואדרבה, כאשר מתענה "ומשים לבו שנקרע גזר דינו, אין עונג גדול מזה" (תשובת רה"ג באשכול שם "מפרשי רבנן..."), עיי"ש שמפרש גם למה מ"מ עליו לצום על צומו ובחל אשכול שם). תענית זו שונה מיתר התעניות, לפי שכל התעניות עיקרם ציון על הקורות אותנו בעבר, ואילו תענית זו עיקרה על העתיד, לקרוע את גזר הדין שנראה לו בחלומו (ראה עוד "תורת משה" על התורה לבעל ה"חתם סופר" פרשת ויקרא).

"כבוד שבת עדיף מאלף תעניות": אכן, תענית אחרת אסורה בשבת מכל וכל. באחד המפרשים הקדמונים מופיע ביטוי חריף, כי "כל היושב בתענית בשבת ועושה אותה כחול במזיד, אין לו חלק לא בעולם הזה ולא בעולם הבא!" (תו"ש שם). במדרש תנחומא (בראשית ג') כתוב: כי "אסור לישב בתענית בשבת, שאם חל י"ד [אדר] להיות באחד בשבת, אסור להתענות [תענית אסתר בשבת]... **וכבוד שבת עדיף מאלף תעניות."**

כך גם נפסק ב"שולחן ערוך" ובפוסקים, כי אין להתענות בשבת, אף לא שעה אחת! כלומר, אין חובה לאכול ולא הרף, אלא שלא ימנע אדם מאכילה בכוונה תחילה לשם תענית (שו"ע שם סעיף א' ומשני"ב סק"א). היחידים שרשאים להתענות בשבת, הם אנשים שהתענית הפכה להם להרגל, עד שהאכילה היא עינוי עבורם (שם סעיף ג').

מעניין לציין, כי בעבר הרחוק קראו גורמים טועים להמעט באכילה ובשתייה בשבת. הדים למאבקם של גדולי ישראל להותיר את מצוות האכילה בשבת על תילה אנו מוצאים בפירושו של רבינו בחיי (פרשת שופטים) הכותב, כי הנוהים אחר הכוכבים והמזלות נוהגים למעט בשבת באכילה ובשתייה ובענייני עונג אחרים, אך חכמת התורה, העולה על חכמת הכוכבים והמזלות גורסת להיפך: "החכמה הזאת [על פי הכוכבים והמזלות] אסרה אכילת הבשר ביום השבת ולמעט במאכל, ואנו נצטוונו שנתענג ביום השבת, לאכול בשר ולשתות יין וכל שיערב לנו, שנאמר, 'וקראת לשבת עונג'... וברכך קל עליון אשר חנן אותנו דעה והשכל... ומנע אותנו מלטעות אחר הכוכבים והמזלות."

מדוע הנכרים הקדמונים בנו בשבת? דברים אלה מתבארים בדבריו של בעל "ערוך השולחן" (או"ח סי' רע"א סעי' י"א) הכותב: "ראיתי בקדמונים שהאומות הקדמונים היו יושבים בשבת בחושך ובוכים מפני שהמזלות של שבת מורים לרעה, והקדוש ברוך הוא ציווה אותנו להיפך, להדליק הרבה אור ולהתענג עצמנו להראות שאנו למעלה מהמזלות ואותנו לקח ה' להוציאנו ממערכת השמים."

גם רבי אברהם אבן עזרא מתרה על כך בפיוטו הידוע לשבת "כי אשמרה שבת קל-ישמרני" - "על כן להתענות בו על פי נבואי אסור, לבל מיום כיפור עונני. הוא יום מכובד, הוא יום תענוגים, לחם ויין טוב, בשר ודגים. המתאבלים בו - אחר נסוגים, כי יום שמחות הוא ותשמחני".

דף יא/א היושב בתענית נקרא חוטא **את הסוס השאיר בחוץ**
רבי ברוך ממזיבוזי לא נחה דעתו בכמה אנשים שהרבו בסיגופים ובצומות. אמר להם: זה הצם ואינו מטהר ומזכך את עצמו, דומה לאיכר היושב בבית מרוח ושותה לשוכרה, ואת סוסו הוא מניח לרעוב בחוץ...

דף יא/א אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו **אזניים לכותל...**
כך נאמר בספר "פחד יצחק" (אות א-אוזן). **באיטליה** נבנו בתי סוהר בצורה הנדסית כזו, שאף אם האסירים מדברים ביניהם בקול נמוך מאוד עד שסובביהם אינם שומעים אותם, מכל מקום בבית המושל נשמעים הם היטב; שם מאזינים לכל מילה... **זהו**, הוא מפרש, 'אזניים לכותל'... **עוד**, הוא אומר, כבר יש לנו ציור מוחשי למאמר חז"ל: "שמא תאמר מי יעיד בו אבני ביתו וקורות ביתו של אדם, הם מעידים בו"...

דף יב/א יחיד שקיבל עליו שני וחמישי ושני **מצבו של הרב...**
מספרים כי מצבאל פרנס עיירה אחת מה מצבו של הרב דמתא, האם הקהילה מספיקה לו די צורכו. **ענה ואמר:** ברוך ה' שהרב שלנו שיחיה נתן אל ליבו לצום כל שני וחמישי, אילו לא היה וודאי גוע ברעב...

בשורה טובה ללומדי הדף היומי

"אור חדש על ציון תאיר"
הופיע ויצא לאור הספר **"ראשון לציון"**
על מסכתות תענית, מגילה, ומועד קטן, מבעל האור החיים הקד' במהדורא חדשה ומפוארת עם ילקוט הערות מגדולי ישראל ומפתחות לנושאים מעניינים שדן בהם רבינו ובסופו ילקוט פנינים וביאורים על אגדות הש"ס מספר אור החיים עה"ת ושאר ספריו הק'

מגיש שרכש את ערכת ספרי העזר על מסכת ורי"ה הספר יישלח לביתו וכן ניתן להשיג בחנויות הספרים המבוחרות - הפצה ראשית יפה נוף -

הקדם והנצח את נשמת יקירך ז"ל
שיום הזיכרון שלהם חל בחודשים: **אדר - ניסן - אייר**
בגמרא הפיוחדת "מהדורת נר תמיד" בהוצאת מאורות הדף היומי
לפרטים והרשמה: (שיו) טל. 03-5775307 פקס. 03-7601020

מעילוי נשמת
מרת מיכל שרה אידל
בינשטוק ע"ה
ב"ר יוסף ז"ל
נלב"ע י"ח כסלו תשס"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

מעילוי נשמת
מרת ביילא עצינוני-טימברג ע"ה
ב"ר ישראל ז"ל
נלב"ע ליל שבי"ק ר"ח שבט תש"ס
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

מעילוי נשמת
מרת הינדא פרומר ע"ה
ב"ר אלכסנדר אפרים ז"ל
נלב"ע כ"ט טבת תש"ס
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו